

DİONİSOS VE ANADOLU KÖYLÜSÜ

Metin And 17 Haziran 1927'de İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'ni (1946), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni (1950) bitirdi. Bir süre İngiltere'de ve Almanya'da bulundu. Yurda dönüşte Kavaklıdere Şarapları'nda yöneticilik yapmaya; bir yandan da müzik, bale, opera, tiyatro ve edebiyat konularında yazılar yazmaya başladı. *Pazar Postası*, *Ulus* ve *Forum* ilk dönem yazılarının yayımlandığı yerlerdir. Rockefeller Vakfı'nın bursuyla bale, opera ve tiyatro eğitimi için New York'a gitti. Bir süre sonra *Forum* dergisini ve yayınlarını yönetmeye başladı. *Ulus* gazetesindeki yazıları 15 yıl boyunca devam etti. Kuruluşundan itibaren Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tiyatro Bölümü'nde otuz yılı aşkın bir süre öğretim görevlisi, öğretim üyesi olarak çalıştı ve 1994'te emekli oldu. Emekli olduktan sonra eski kitaplarının yeni basımları ve yeni kitaplarının hazırlanmasıyla meşgul olan And, 30 Eylül 2008'de Ankara'da öldü.

Uzun yıllar süren radyo programları hazırladı, belgesel film senaryoları yazdı. Geleneksel Türk tiyatrosunun kökenleri, etkileşimleri ve kültürel boyutları üzerinde uzmanlaştı. Batı etkisiyle gelişen Türk tiyatrosunun dönemlerini belgelere dayalı araştırmalarla ortaya koydu. Karşılaştırmalı tiyatro araştırmalarının öncülerinden biri oldu. Bazıları yabancı dillerde olmak üzere 54 kitap, 1500 kadar bilimsel inceleme, tanıtma, eleştiri yazısı ve ansiklopedi maddesi kaleme aldı. Türk Dil Kurumu Bilim Ödülü (1970), Türkiye İş Bankası Bilimsel Araştırma Ödülü (1980), Sedat Simavi Sosyal Bilimler Ödülü (1983), Fransa Hükümeti'nin "Officier de l'ordre des Arts et des Lettres" nişanı (1985), İtalya Cumhurbaşkanı'nın "Şövalyelik" nişanı (1991), Türkiye Bilimler Akademisi Hizmet Ödülü (1998) gibi pek çok ödül ve nişanlar aldı. Metin And üzerine 2007'de, 80. yaşı dolayısıyla *Metin And'a Armağan*, "TÜYAP Onur Yazarı" seçildiği için *Metin And: Dokuz Kollu Bir Oyuncu* ve 2011'de açılan "Bir Usta Bir Dünya" sergisi kataloğu olarak *Metin And: Daima Oyun, Her Daim Oyuncu* adlarıyla, M. Sabri Koz tarafından hazırlanan üç kitap yayımlandı. Eski ve yeni birçok kitabı YKY'de basıma hazırlanıyor.

Başlıca Kitapları: *Gönlü Yüce Türk. Yüzyıllar Boyunca Bale Eserlerinde Türkler* (1958), *Kırk Gün Kırk Gece. Eski Donanma ve Şenliklerde Seyirlik Oyunlar* (1959), *Dionisos ve Anadolu Köylüsü* (1962), *Bizans Tiyatrosu* (1962), *Kavuklu Hamdi'den Üç Orta Oyunu: Büyücü Hoca-Fotoğrafçı-Eskici Abdi* (1962), *Ataç Tiyatrosu. Ataç'ın Tiyatro Eleştirileri ve Yazıları Üzerine İnceleme* (1963, yb. 1982), *Türk Köylü Oyunları* (1964), *Geleneksel Türk Tiyatrosu. Kukla Karagöz Ortaoyunu* (1969), *Meşrutiyet Döneminde Türk Tiyatrosu (1908-1923)* (1971), *Tanzimat ve İstibdat Döneminde Türk Tiyatrosu (1839-1908)* (1972), *Oyun ve Bugü. Türk Kültüründe Oyun Kavramı* (1974, genişletilmiş yb. 2003), *"Osmanlı Tiyatrosu". Kuruluşu Gelişimi Katkısı* (1976, genişletilmiş yb. 1999), *Dünyada ve Bizde Gölge Oyunu* (1977), *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları* (1982), *Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu* (1983), *Geleneksel Türk Tiyatrosu. Köylü ve Halk Tiyatrosu Gelenekleri* (1985), *Türkiye'de İtalyan Sabnesi - İtalyan Sabnesinde Türkiye* (1989), *La Scena Italiana in Turchia-La Turchia Sulla Scena Italiana* adıyla gözden geçirilmiş İtalyanca yb. 2004), *16. Yüzyılda İstanbul. Kent-Saray-Günlük Yaşam* (1993, yb. 2011), *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitolojyası* (1998, yb. 2007), *Tiyatro, Bale ve Opera Sabnelerinde Kanüni Süleyman İmgesi* (1999), *40 Gün 40 Gece. Osmanlı Düğünleri-Şenlikleri-Geçit Alayları* (2000), *Ritüelden Drama. Kerbelâ-Mubarrem-Ta'ziye* (2002), *Osmanlı Tasvir Sanatları 1: Minyatür* (2002, yb. 2014, İngilizce 2017), *Osmanlı Tasvir Sanatları 2: Çarşı Ressamları* (Türkçe ve İngilizce 2018), *Kısa Türk Tiyatrosu Tarihi* (2019), *Dionisos ve Anadolu Köylüsü* (2019), *Karagöz: Turkish Shadow Theatre* (2019).

Metin And'ın
YKY'deki Kitapları

- Ritüelden Drama. Kerbelâ-Muharrem-Ta'ziye (2002)
Oyun ve Bögü (2003)
Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası (2007)
16. Yüzyılda İstanbul. Kent - Saray - Günlük Yaşam (2011)
Osmanlı Tasvir Sanatları 1: Minyatür (2014)
Ottoman Figurative Arts 1: Miniature (2017)
Osmanlı Tasvir Sanatları 2: Çarşı Ressamları (2018)
Ottoman Figurative Arts 2: Bazaar Painters (2018)
Kısa Türk Tiyatrosu Tarihi (2019)
Dionisos ve Anadolu Köylüsü (2019)
Karagöz: Turkish Shadow Theatre (2019)

METİN AND

Dionisos ve Anadolu Köylüsü

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 5505
Sanat - 262

Dionisos ve Anadolu Köylüsü / Metin And

Kitap editörü: M. Sabri Koz
Düzeltili: Korkut Tankuter

Kapak tasarımı: Nahide Dikel
Grafik uygulama: Akgül Yıldız

Baskı: Optimum Basım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1
34295 Küçükçekmece / İstanbul
Telefon: +90 (212) 463 71 25
Sertifika No: 41707

1. baskı: Elif Kitabevi, İstanbul 1962
YKY'de 1. baskı: İstanbul, Kasım 2019
ISBN 978-975-08-4628-1

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2019
Sertifika No: 44719

Bütün yayın hakları saklıdır.

Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0212) 252 47 00 Faks: (0212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
[facebook.com/YapıKrediKulturSanatYayincilik](https://www.facebook.com/YapıKrediKulturSanatYayincilik)
twitter.com/YKYHaber
[instagram.com/yapikrediyayinlari](https://www.instagram.com/yapikrediyayinlari)

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

Acı bir yıldönümü için

25.VII.1958 - 25.VII.1962

İçindekiler

Ölüp-Dirilmenin Yalancı ve Evrensel Gerçeğine Giriş (M. Sabri Koz) • 9
Öndeyiş • 13

Törenler - Üstürelere - Drama • 17

Adonis - Attis - Osiris • 25

Adonis (Temmuz) Töreninden Kalıntı • 33

Dionisos • 35

Trakya'da Dionisos Töreninden Kalıntı • 39

Balkanlar'da, Trakya'da Oyunlar ve Türk Etkisi • 41

İslâm Ülkelerinden Örnekler • 47

Köse ve Hekim • 51

Sayakutluğu Bayramı • 55

Aklar ve Karalar • 59

Karakoncolos'ların Kovulması • 63

Anadolu'da Ölüp-Dirilme Konuluğu • 65

Geyik Oyunu ve Ayna • 71

Eleusis Törenleri • 77

Anadolu'da Kız Kaçırma Konuluğu • 79

Oyunlarda Hayvan Benzetmeleri • 83

Artakalan Yorumlar • 89

Kaynakça • 97

Dizin • 101

Ölüp-Dirilmenin Yalancı ve Evrensel Gerçeğine Giriş

Metin And'ın gözünde *Dionisos ve Anadolu Köylüsü* kitabının özel bir yeri vardı. Aslında onu tanıyan ve yazdıklarını ilgiyle okuyanlar için de öyledir... Türk folklorunu besleyen kaynakların araştırılmasında bir yenilik, bir cesur girişim olarak (katılırsınız, katılmazsınız; beğenirsiniz, beğenmezsiniz) unutulmaz bir yeri vardır.

Bu küçük kitabı yayımlandığı yıllarda ya da yayımlandıktan yıllar sonra okuyanların, anlatılanların büyüüne kapıldığı, Anadolu'da yaşayan geleneksel mevsimlik seyirlik oyunların kökenlerinin ne kadar eskilere uzandığının sosyal bilimlerin verilerine dayanılarak yorumlarıyla ortaya konulduğu sayfaların büyüüne kapıldığını kendi hayatımdan örneklerle biliyorum.

And da gerek birçok makale ve kitabında gerekse 2001 sonrasında kendisiyle yaptığımız görüşmelerde, uzun söyleşilerde *Dionisos ve Anadolu Köylüsü* kitabından sıkça söz eder, *Oyun ve Büyü*'nün “genişletilmiş baskı”sının hazırlığı sürerken konuyu enine boyuna tartıştık. Ona, öğrencilik yıllarımdan beri etkisinde kaldığım, *Dionisos ve Anadolu Köylüsü*'nün de yeniden basılması gerektiğini söylediğimde bu küçük kitabın “Öndeyiş”inde ilk baskısı 1974'te yapılan *Oyun ve Büyü*'ye “Oyun ve Büyü” diyerek değindiğini, adının, içeriğinin çok eskilere dayandığını ve bu kitabın geniş anlamda o kitabın temelleri üzerine kurulduğunu söylerdi. Kitabın “Oyun ve Büyü”den *Oyun ve Büyü*'ye dönüşmesinin altında yatan sebepler ne olursa olsun değişimdeki haklılığı kitabın yeni baskısı için kaleme aldığı “Genişletilmiş İkinci Baskıya Önsöz” başlıklı yazıda çok güzel anlatır. Acı fakat hoş bir hikâyedir bu:

“(.....) İş Bankası'nın 50. yıldönümü için *Oyun ve Büyü*'yü önerdim. İş Bankası'nda yayın işlerine bakan bir görevli vardı. Beni bu konuda isteklendiren de aynı kişiydi. Kitabın başlığı bankaya sunduğum metinde *Oyun ve Büyü*'ydü. Kitabı 1958'den

beri bu adla tasarlamıştım. Nitekim konuyla ilgili ilk yazım da *Forum* dergisinde 1960 yılında “Oyun ve Büyü” başlığıyla çıkmıştı. Ancak bu kitaplar bankanın kuruluşunun 50. yıldönümünü ilgilendirdiği için bankanın yönetim kurulunun onayından geçmesi gerekiyordu. Yönetim kurulunda bir üye kitabımı beğenmiş (!) ancak başlığındaki ‘büyü’ sözcüğüne takılmıştı; böyle önemli bir yıldönümünde adında ‘büyü’ olan bir kitabın yayımlanmasının doğru olmayacağını, bu adın kaldırılması koşuluyla yayımlanabileceğini ileri sürmüştü. Herhalde üye ‘büyü’ sözcüğünü kocakarı büyüleri ile karıştırmıştı. Bana bunu anlatan görevli üzgündü, kitabın yayımlanmasını candan istediği için bunu anlatıp ‘büyü’ sözcüğünü kaldırmamı rica etti. Ben ise 15 yıl önce tasarladığım bu iki sözcüğün kitabın anlamını yansıttığını, bunu kaldırmamın olanaksız bulunduğunu, kitabı yayından çekebileceğimi söyledim. Görevli çok üzüldü, neredeyse yalvaracaktı.

Aradan bir-iki gün geçtikten sonra görevli beni yeniden aradı, kitabın başındaki sayfaları dikkatle okumuş, bana, ‘büyü’ yerine ‘bügü’ koysam olabilir miydi, diye sordu. Bunu nasıl düşünememiştım, ben uzun uzun ‘bügü’ sözcüğünün değişik anlamlarının çözümlenmesini yapmıştım, sevinçle ‘Hay yaşayasınız, çok daha iyi olur’ dedim. Böylece kitap *Oyun ve Bügü* adıyla çıktı.” (*Oyun ve Bügü*, YKY, 2003, s. 53)

Türkiye’de hatta dünyada bile konusunun tek monografisi olan *Ritüelden Drama. Kerbelâ-Muharrem-Ta’ziye* (2002) kitabı da Dionisos törenleri bağlamında *Dionisos ve Anadolu Köylüsü* ile yakından ilintilidir.

“Anadolu’nun dramatik oyunlarının büyük bir çoğunluğunun eski bolluk törenlerinin kalıntıları olduğunu *Dionisos ve Anadolu Köylüsü* adlı kitabımda enine boyuna incelemiştım. Bu işlevleri bulmak için ilk önemli kaynak sözlü gelenektir. Diğerleri ise oyunun belirli bir takvim gününde oynanmasına önem verilip verilmediği, bir de bugün köylünün bu oyunda bu işlevin bilincinde olup olmadığının soruşturulmasıdır.” (*Oyun ve Bügü*, YKY, 2003, s. 53)

Metin And, *Oyun ve Bügü*’de yukarıdaki gibi yer yer alıntılar yaparak, ilintiler kurarak *Dionisos ve Anadolu Köylüsü*’sünden sıkça söz eder. Bu değinmelerin sayısı, kitabın sonunda yer alan Dizin’e göre 15’tir ve bunlar yazar ve eserleri arasındaki bağın çok güzel bir örneğidir.

Dionisos ve Anadolu Köylüsü’nü yayımlanışından sekiz yıl sonra okuduğum zaman hissettiklerimi yukarıda saklamadan yazdım. Binlerce yıl öncesinin inançlarının izlerini çağımızda arkeolojinin, halkbiliminin ve mitolojinin verileriyle araştırmak aslında üzerinde ayrıntılı olarak durulması gereken bir öncü duruştur. *Oyun ve Bügü*’deki şu değinme bu öncü yayının sonuçlarını yansıtmaları bakımından acı ve memnun edici yönler taşır:

“*Dionisos ve Anadolu Köylüsü* yayımlandığında kimi çevre çok övdü, kimi çevre ilgisiz kaldı, kimi ise sözle ve yazıyla sert eleştirdiler. Bu üçüncü kesim, Anadolu kültürünün bizim üzerimizde bir etkisi olduğunu kabul etmiyordu; kaynaşmamıştık, etkilenmemiştik, kendi kendimize yetmiştik. Orta Asya kültüründen başkasını kabul etmeyen bu kesim ayrıca kitabımın kapağına ressamın yakıştırdığı Yunan sütununu göstererek, içini okumadan, çabuk sonuçlara varmışlar, sanmışlar ki kitapta Anadolu kültürünün Yunan kültürünün etkisi altında olduğu ileri sürülüyor. Oysa kitabım tam tersini ileri sürüyordu. Ayrıca örneğin ölüp-dirilme konusu gibi Mısır, Mezopotamya ve Anadolu’ya özgü bir bolluk töreninin konusunun Orta Asya’da bulunduğunu ileri sürerek, bunun da oradan geleceğini söylemişlerdir. Bu konuda örnek vermemiş olmaları bir yana, her ölüp-dirilme konusunun bu türlü bir ritüel işlevi olmadığı gibi, bu tür bolluk törenlerinin yalnız bu bölgeye özgü olduğu bilim adamlarınca saptanmıştır.” (*Oyun ve Bügü*, YKY, 2003, s. 101)

Bu küçük ve önemli kitabı yeniden yayımlamak, onu yaklaşık yarım yüzyıl sonra geçmiş günlerin hasretiyle ve ibretle okumak, yılların verdiği Metin And alışkanlıklarıyla baskıya hazırlamak oldukça keyifli bir iş olduğu kadar hüznün vericiydi de... Dün okuyup etkilendiğim, bugün kimi küçük düzeltme ve eklerle baskıya hazırladığım *Dionisos ve Anadolu Köylüsü*’nü Metin And’ın genç okurlarına sunarken, kendimi onların yerine koyuyor, insanlığın var olan hiçbir şeyi yok etmediği ve değiştirerek devam ettirdiği gerçeğini unutmamalarını diliyorum.

Kitabın yayımlandığı yıl usta kalem, büyük folklorcu Tahir Alangu’nun olağanüstü saptamalar, öngörüler ve yer yer eleştiriler, erken olumlu yargılar içeren, aradan geçen yıllar içinde yanılmadığını daha o zamandan gösteren tanıtma yazısından ilk iki paragraf özellikle anılmaya değer:

“Metin And’ı, tiyatro tarihi üzerindeki incelemeleri, kendiliğinden halkbilgisine ve Anadolu’daki halk törelerine götürmüş görünüyor. Anadolu “seyirlik halk oyunları”nın kaynaklarını araştıran bu kitabında, eski dinlerin kalıntıları olan bu oyunları, Ortadoğu ve Ege uygarlıklarından bilinen törelerle ve kültürlerle karşılaştırıyor.

Her şeyden önce bu genç araştırmacının eski kuşaktakilerden ayrılan özelliklerinden en olumlusuna, çalışkanlığına değinmeliyim. Tuttuğu yoldaki çabası onu, bilim adamının her yerde çok çekindiği acele ve zayıf delillerle tamim yanılmalarına götürme ihtimallerine rağmen, aralıksız sürüp gittiğine göre, onu daha güçlü ve doyurucu eserlere elbette ulaştıracaktır.” (*Vatan*, 19 Ağustos 1962, s. 2).

Bu vesile ile konuya emek vermiş isimlerden başta Metin And olmak üzere Ahmet Kutsi Tecer, Süleyman Kazmaz, Halil Bedi Yönetken, Alessio Bombaci, Pertev Naili Boratav, Mahmut Ragıp Gazimihal, Ali Rıza Yalçın, Ferruh Arsunar, Sait Uğur, Şükrü Elçin, Nurhan Karadağ, M. Fahrettin Kırzioğlu, Tehmasib Ferzeliyev, Erman Artun, Mevlüt Özhan, Dilaver Düzgün ve Iliristos Samuilidis'i saygıyla anıyor, aramızdan ayrılmış olanların ruhları şad olsun diyorum. Sayfa 19'daki fotoğrafların teminindeki yardımlarından dolayı Dr. Mustafa Duman, Dr. Mehmet Bilgin ve Kansu Şarman'a, kullanmamıza izin verdikleri için Hakkı Sümer, Salim Okumuş ve Uğur Biryol'a teşekkürlerim var. Sanatçı Can Akın da gönderdiği günümüzden Tülü Kabak fotoğrafı ile katkıda bulundu, sağolsun.

Son sözüm sevdiğim insanlar Ayşe Emel Mesci ve Ali Berktaş'a olacak. Onlara, bu kitapla ilgili çok özel düşünceleri için, Metin And adına teşekkür ediyorum.

M. Sabri Koz
Acıbadem, 29 Eylül 2019

Öndeyiş

Atatürk'ten beri bilinçli bir Anadolu sevgisi uyandı. Yalnız toprağına, köylüsüne değil, onun fişkırttığı uygarlıklarına da duyulan, henüz ürkek, çekinik, fakat soylu, anlamlı bir sevgi, aydınından gelen bir kucaklaşma isteğı. Oysa Anadolu köylüsü hanidir, aynı göğü, aynı görüsü, kuşları, yemişleri, ekinleriyle yalnız toprağıyla değil onun bu uygarlıklarıyla da sıkı fıkı olmuş. Evi, tarlası onların tapınaklarının, oyun yerlerinin, birleşme evlerinin dizi dibinde, boy boy, kırık, sağlam, çeşitli yüzlü tanrılarıyla yadırgamaksızın senli benli, onlardan kendisine kalmış taş tekneye öteberisini koyuyor, sunak taşını malı gibi kullanıyor. Ancak bu taştan, durağan, cansız uygarlığın yanı sıra Anadolu köylüsünün ardılı olduğu uygarlıklarla daha canlı bir alışverişi var, onların inançlarını da benimsemiş, doğanın, yaşamın tükenmezliğini kışkırtıp sağlayacak davranışlarını da sürdürüyor.

Türkler Anadolu'ya ilk geldiklerinde orada kendi sayılarının en az on katı daha kalabalık halka karıştı, kendi getirdiklerini onlarda bulduklarına kattı, kaynaştı, sonra da bunu sonuna kadar korumasını bildi. Uygarlıkların sürekliliğı damarlardaki kanda değil fakat davranışlarda beliriyor. Kuşaktan kuşağı yaşam ve ölüm karşısında aynı davranışlar, aynı törenler el değıştiriyor. Bu davranışlar başlar üzerinden aşan bir meşale gibi el değıştirmiyor, halkın ruhuna siniyor, oraya yuvalanıyor. Nasıl *pagani* sözü köylülere *pagani* denilmesinden çıkmışsa, Anadolu köylüsünün davranışları da bu dil türetmesini doğrular yolda beliriyor. Köylü davranışlarında iki güç buluyoruz. İlericilik gücü olan aykırı inan ile, gerici, eskiyi tutucu halk inançları. Biri elindekinden kolayca vazgeçebilen, öteki elindekine sımsıkı sarılıp, tuttuğunu bırakmayan, birbirine ters yönde direnen iki güç. Bu akıcıyla, durağan, köyü, köylüyü tanımak isteyen her incelemecinin karşısına dikiliyor.

Başına geyik boynuzları takan, hayvan postuna bürünüp dans eden köylünün bu davranışında köyünün halkını inanç ve törelerinde kutsal bir birleştiricilik buluyoruz. Hatta davranışların gerekçeleri, amaçları köylünün belleğinden uça,

biçim değıştirse de onlara körükörüne bağılılığı sarsılmıyor. Bu onun eskiyi tutuculuğı. Bunun yanı sıra İslâm, Hıristiyanlık gibi dinlerin onun aykırı inan, büyüçlük, puta tapıcılığına gösterdiği sert tepkiye rağmen direnir sonunda bunları bu dinlere bile çeşitli sözde gerekçelerle de olsa benimsetebilmesi. Onun bu direnişinin özgürlüğü, boyun eğmezliği, bağımsızlığı da onun ilerilik yanısıdır. Ahmet Kutsi Tecer'in 1961 yılında İstanbul'da düzenlenen I. Halk Oyunları Semineri'nde sunduğı bildiride verdiği örnek ilginçtir. Genç bir köylüye oynadıkları oyunu niye oynadıklarını soruyor, köylü nedenini bilmediğini ama oynamanın zorunluluk olduğunu söylüyor. "Oynanmasa da olur mu?" sorusuna köylü Tecer'i tuhaf tuhaf süzerek "Oynamamak olmaz ki..." diyor.

Bugün Anadolu köylüsünün oynadığı bazı seyirlik oyunların eski çağların törenlerinin, ilkel tapımların kalıntıları olduğu görüşünü savunan bu incelemede alınan örneklerle kesin sonuçlara varmak için henüz erkendir. Bu örneklerin bazılarını kendim de görmüş olmakla beraber şimdilik onları görüp de yazmış olanların sorumluluğunda bırakmayı daha uygun buldum. Bu tanıklıklarda gözlem henüz bu oyunların törensel, büyüsel özelliklerini, ayrıntılarını işleyecek, onları ortaya çıkaracak güçte değildir. Tanıklar oyunları yerinde ayak üstü ilk göze çarpmış görünüşleriyle ele almış, törensel özellikleri üzerinde durmamışlardır. İlerde bu konuya yeniden dönüldüğünde oyunlar üzerinde yeterince durulmak gerekir. Bunların bir oyalanma için mi yapıldıkları, yoksa törensel özellik taşıyıp taşımadıkları, sözsüz mü, yoksa sözlü mü oldukları; içinde türküler, çalgılı müzik, benzetmeli dansların bulunup bulunmadığı; yerleri, tarihleri, vesileleri, yaz ortası, kış yarısı gibi belirli takvim dönemlerine, bir ölüme, buna benzer önemli bir olaya raslatılıp raslatılmadığı; oyuncuların sayıları, uğraşları, toplumsal durumları, belli bir kuruma, derneğe bağılı olup olmadıkları, oyuncu ve seyirci bağlantısı; gereçler, giysiler, takma yüzler, kuklalar, ışıklandırma, dekor bulunup bulunmadığı; oyuncuların hep aynı kişilerden seçilip seçilmediğı gibi soruların yanıtlanması gerekir. Sonra sözün, müziğin, dansların yazıya geçirilmesi, ses kaydı, fotoğraf, resim, sinema gibi yollardan saklanması, konuların günlük yaşamdan mı, yoksa bir efsaneden mi alındığı, oyuncu ve seyircilerde yaratılan tepki ve coşkunun niteliğı, bu vesilenin seçilişinde yerlilerce belli bir nedenin bulunup bulunmadığı, oyunu tanıyışları, sözlerde, tavırlarda, ayrıntılarda önceden belli bir örneğe ne ölçüde uyulup uyulmadığı; doğmaca oynanıp oynanmadığı, yeni oyunların yaratılış yolları; oyunların yapıldığı şenliklerin, bayramların, yortuların incelenmesi gibi çeşitli verilerin, bunları hem sık sık seyrederek, hem de köylülerle yapılacak sorsuşturmalarla bulunup ortaya çıkarılması gerekir.

İşte ele alınan örneklerin bilimsel gözlemin aydınlatıcılığından yoksun olması, gözlemi yapanların bunların törensel özelliklerini göz önünde bulundurma-

dan bunlara daha çok bir oyalama gözüyle bakmış olmalarından, bu örneklerle kesin sonuçlara varmaktan çekinilmiştir. Yerli örneklerin bu yetersizliği karşısında bunu hiç değilse bu sayıya eşit sayıda dışardan örneklerle karşılaştırmak yoluna gidilmiştir. Bugün Anadolu'da yaşayan yerli örneklerin eski uygarlıkların dinsel törenlerinin bir kalıntısı oldukları görüşü savunulduğuna göre, bu dışardan örneklerin bazısının bu eski uygarlıklardan alınmış olması pek olağandır. Bunun yanı sıra daha uzaklara gitmekten kaçınılarak seçilen örneklerde daha çok komşu ülkelerle, aramızda İslâm dininden gelen bir ortaklık bulunan İslâm ülkelerine başvurulmuş, nice ilginç karşılaştırma olanakları taşınmasına rağmen daha da uzak ülkelere gidilmemiştir.

Gerek eski örneklerin bugünkü örneklerle, gerek bugünkü örneklerin kendi aralarında yapılan karşılaştırmalarda hep iki yorum olanağını buluruz karşımızda. Bunlar arasında benzerlikler, ortaklıklar, ya değişik uygarlık katlarının uygulamaları, geleneklerin sürekliliğiyle birbirlerine bağlanmakta, ortak bir kaynaktan türedikleri, birbirlerini etkilemiş oldukları sonucuna varılacak ya da birbirlerinden bağımsız yaşamın aynı koşulları karşısında aynı tepkiyi gösteren aynı zihin yapısının birbirlerinden habersiz her yerde davranış benzerliği gösterdiği sonucuna ulaşılabilecektir. Bu inceleme bu ikisi arasında kolayca bir seçim yapamamakla beraber incelemenin başlığındaki Dionisos'un bile Anadolu'dan Yunanistan'a gittiği düşünülürse, birinci yoruma daha yakın bir eğilimde yol aldığı söylenebilir. Aynı yöntemde çalışılarak Anadolu danslarını, özellikle bunların büyüyle ilintisini ele alan bu diziden ikinci incelemem OYUN ve BÜYÜ* olacaktır.

* Metin And, başlangıçta kitabına "Oyun ve Büyü" adını vermek istediğini, ancak sonradan yayınevi görevlisinin önerisiyle *Oyun ve Büyü*'de karar kıldığını çok güzel anlatıyor: *Oyun ve Büyü. Türk Kültüründe Oyun Kavramı*, YKY, İstanbul, 2003, s. 9-10 (genişletilmiş y.bs.) (ed. n.)